

ANTOŅINA REĶĒNA

(1928.13.08. – 1998.25.02.)

1998. gada 25. februārī mūžībā aizgājusi Antoņina Reķēna – valodniece, Liepājas Pedagoģiskās augstskolas profesore, habilitētā filoloģijas doktore.

Antoņina Reķēna dzimusi 1928. gada 13. augustā Daugavpils apriņķa Kalupes pagastā. Mācījusies Āmuļu pamatskolā, Daugavpils 1. ģimnāzijā un Preiļu 1. vidusskolā. No 1948. gada līdz 1952. gadam viņa studējusi latviešu valodu un literatūru, loģiku un psiholoģiju Latvijas Valsts Pedagoģiskajā institūtā. Vienu gadu A. Reķēna lasījusi psiholoģijas kursu Cēsu skolotāju institūtā. Un pēc tam viss A. Reķēnas darba mūžs bija saistīts ar Liepājas Pedagoģisko augstskolu, kur viņa kopš 1953. gada lasījusi lekciju kursus psiholoģijā, vēsturiskajā gramatikā un dialektoloģijā. Gandrīz divus gadus desmitus Antoņina Reķēna ir vadījusi augstskolas Latviešu valodas un literatūras katedras darbu. To pašajiem latviešu valodas un literatūras skolotājiem viņa ir organizējusi mācību praksi dialektoloģijā,

rosinājusi ieklausīties tautas valodā. Uz dialektoloģijas praksē savāktā materiāla pamata profesores vadībā ir izstrādāti daudzi kursadarbi, diplomdarbi, bakalaura un maģistra darbi, kas ir tālāk izmantojami valodnieku pētījumos.

Antoņinas Reķēnas zinātniskais darbs sākās dzimtajā Latgalē – Kalupes un tās apkārtnes izloksnēs. Jau 50. gados viņa, studiju biedrenes valodnieces Silvijas Raģes mudināta, ir sākusi pie rakstīt Kalupes izloksnes, vēlāk arī kaimiņizlokšņu – Līksnas, Nīcgales un Vārkavas – leksiku. Gadu gaitā A. Reķēna ir savākusi ļoti bagātu izlokšņu materiālu, kas ir sistematizēts, apkopots un analizēts apmēram 50 zinātniskās publikācijās.

A. Reķēnas pirmais plašākais darbs – kandidāta disertācija – ir veltīts Kalupes izloksnes fonētikai un morfoloģijai, tajā ietverts arī neliels izloksnes vārdu krājums¹. Kalupes izloksnes izpētei dažādos aspektos A. Reķēna ir pievērsusies arī daudzās citās publikācijās: „Nomenu piedēkļi un izskaņas Kalupes izloksnē”², „Saikli Kalupes izloksnē”³, „Semantiskie dialektismi Kalupes izloksnes leksikā”⁴, „Aizguvums – semantikas diferenciētājs”⁵, „Par augšzemnieku dialekta Kalupes izloksnes priedēkļverbu semantiskajām atšķirībām no latviešu literārās valodas”⁶, „Lokālo un internacionālo aizguvumu fonētiskā asimilācija augšzemnieku dialekta Kalupes izloksnē”⁷ u. c.

Jau zinātniskās darbības sākumposmā Antoņinas Reķēnas uzmanības lokā ir valodu kontaktu izpēte, jo Dienvidlatgale vienmēr ir bijis daudz nacionāls novads. Raksturīgākie valodas fakti, kas liecina par austrumslāvu valodu ietekmi Kalupes un citu Dienvidlatgales izlokšņu fonētikā, morfoloģijā un leksikā, ir aplūkoti, piemēram, rakstos „Par dažiem jautājumiem, kas rodas sakarā ar augš-

¹ Kalupes izloksne. Fonētika. Morfoloģija. Leksika: Filoloģijas zinātņu kandidātes disertācija, Liepāja, 1962.

² Liepājas Pedagoģiskā institūta raksti, IV, Rīga, 1960, 415–441.

³ Turpat, 405–414.

⁴ Latviešu valodas teorijas un prakses jautājumi, Rīga, 1967, 94–102.

⁵ Baltistica, III (1) priedas, 1989, 173–178.

⁶ Valodas aktualitātes–1984, Rīga, 1985, 87–97.

⁷ Fonētikas un fonoloģijas aktuālās problēmas. Artura Ozola diena. Zinātniska konference. Referātu tēzes, Rīga, 1968, 68–73.

zemnieku dialekta Kalupes izloksnes pētījumiem⁸, „Latviešu valodas un slāvu valodu sakaru izpausme Kalupes izloksnes zemkopības leksikā⁹, „Slāvismi Latgales dienvidu izlokšņu ēdienu leksikā¹⁰.

Plašākais pētījums latviešu valodniecībā par Latgales dienvidizlokšņu un slāvu valodu sakariem ir 1975. gadā publicētā apjomīgā monogrāfija „Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās¹¹, kurā amatniecības nosaukumi ir analizēti etimoloģiskā, areālā, vārddarīšanas, kā arī etnogrāfiskā aspektā. Lingvistiskie dotumi tajā ir aplūkoti ciešā saistībā ar vēstures un etnogrāfiskām ziņām un atklāj amatniecības leksikas dinamiku. Par šo darbu A. Reķēnai 1978. gadā piešķirta J. Endzelīna balva valodniecībā.

Dažās publikācijās (līdzās slāvu valodu ietekmes izpētei) ir analizēti arī latviešu un lietuviešu valodas lingvistiskie sakari Dienvidlatgales izloksnēs, piemēram, rakstā „Priedēkļa *da-* un palīgvārda *da* nozīmes un lietojums augšzemnieku dialekta izloksnēs salīdzinājumā ar lietuviešu valodu un slāvu valodām¹². Valodu sakarus A. Reķēna ir pētījusi arī toponimiskajā materiālā, piemēram, rakstā „Latviešu valodas sakari ar lietuviešu valodu un slāvu valodām Kalupes toponīmu atspoguļojumā¹³.

Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas paralēļu apzināšanai un analīzei dažādos valodas līmeņos Antoņina Reķēna īpaši pievērsās pēdējā desmitgadē. Par šo tēmu bija iecerēta monogrāfija, bet līdz lasītājam nonāca tikai dažas publikācijas: „Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas paralēles vārddarīšanā¹⁴, „Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas leksiski semantiskās paralēles ar atmosfēru saistītajos nosaukumos¹⁵.

⁸ Latviešu valodas teorijas un prakses jautājumi, Rīga, 1967, 66–80.

⁹ Latviešu valodas un literatūras problēmas, Rīga, 1970, 166–174.

¹⁰ Dialektālās leksikas jautājumi, II, Rīga, 1986, 57–96.

¹¹ Rīga, 1975, 707 lpp.

¹² Latviešu valodas teorijas un prakses jautājumi, Rīga, 1967, 81–93.

¹³ Latviešu valodas un literatūras problēmas, Rīga, 1970, 152–165.

¹⁴ Baltistica, XXXI (1), 1996, 53–70.

¹⁵ Vārds un tā pētīšanas aspekti, Liepāja, 1997, 97–108.

Par darbu kopu „Dienvidlatgales izlokšņu leksika“ Antoņinai Reķēnai 1993. gadā piešķirts filoloģijas habilitētās doktores zinātniskais grāds.

Profesore A. Reķēna ir aplūkojusi arī dažādām latviešu izlokšņu grupām kopīgas parādības, piemēram, rakstā „Verbu formu paralēles latgaliskajās, Zemgales sēliskajās un kursiskajās izloksnēs¹⁶, balstoties uz analizētā materiāla, viņa pievienojas valodnieku (piemēram, J. Endzelīna, A. Breidaka) atziņai, ka zināmās kopīgās valodas izoglosas nav nejaušība, bet tās atspoguļo dialektu senās attiecības un liecina par latgaļu, sēļu un kuršu cilšu kontaktu iespēju tālā pagātnē.

A. Reķēnas uzmanību ir saistījušas arī pārmaiņas mūsdienu latviešu izloksnēs. Piemēram, rakstā „Mūsdienu lauksaimniecības leksikas attīstības galvenās tendences latviešu valodas izloksnēs¹⁷, pamatojoties uz dažādu izlokšņu grupu dotumiem, ir secināts, ka lauksaimniecības leksikas attīstība izpaužas vairākos virzienos: literārās leksikas apgūvē, krievisko un internacionālo aizguvumu pārņemšanā, jaunu nominācijas vienību izveidē, vārdu variantu un paralēlnosaukumu lietojuma paplašināšanā.

Ar vairākām publikācijām A. Reķēna ir iesaistījusies latviešu dižākā dzejnieka Raiņa Gētes „Fausta“ atdzejojuma izpētē. Viņa ir izsekojusi tulkojumā sastopamajām vairākām verbu formu īpatnībām, kā arī leksikai, kas sakņojas Dienvidlatgales izloksnēs, piemēram, rakstos „Verbu formu īpatnības J. V. Gētes „Fausta“ atdzejojumā¹⁸, „Dialektālā leksika Gētes „Fausta“ atdzejojumā¹⁹, „Apvidvārdu lietojuma īpatnības „Fausta“ atdzejojumā²⁰.

Profesores rūpīgi vāktais un sagatavotais Kalupes un kaimiņizlokšņu materiāls ir iekļauts arī ģeolingvistiskajos darbos – „Latviešu valodas dialektu atlantā²¹ un starptautiskā izdevumā „Eiropas valodu atlants²².

¹⁶ Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, A daļa, 1995, Nr. 3/4, 14–23.

¹⁷ Baltu valodas senāk un tagad, Rīga, 1985, 72–79.

¹⁸ Baltu filoloģija, Rīga, 1995, 63–72.

¹⁹ Valodas aktualitātes–1987, Rīga, 1988, 21–31.

²⁰ Raiņa gadagrāmata, Rīga, 1988, 86–113.

²¹ Manuskripts izdevniecībā „Zinātne“.

²² Atlas Linguarum Europae, I, Assen; Roma, 1983.

A. Reķēna ar referātiem par dažādiem Dienvidlatgales izlokšņu jautājumiem ir piedalījusies daudzās valodnieku konferencēs un kongresos Liepājā, Rīgā, Tartu, Viļņā un citur.

Vislielākais Antoņinas Reķēnas ieguldījums valodniecībā ir viņas mūža darbs – divsējumu

„Kalupes izlokšnes vārdnīca“²³. Tā ir bagāts fakto avots tālākiem pētījumiem valodniecībā, salīdzinājumam ar kaimiņtautu valodām dažādos līmeņos.

Ir aizvadīts darbīgs un bagāts mūžs. Tas ir ierakstījis neizdzēšamu lappusi Dienvidlatgales un visas Latvijas kultūrvēsturē.

Brigita Bušmane

---

²³ Rīga, 1998, I (A–M; 631 lpp.); II (N–Ž; 601 lpp.).